

Posebno se je gledalo na to, da se v mladini vzbudi ljubezen do domovine in da se napeljuje k plemenitemu delu. Zavaljo tega so jim pripovedovali o življenji odličnih dedov.

S početka so očetje sami poučevali svojo deco, in to večinoma v čitanji in pisanji. Pri tem so jim tolmačili stare domače pisce in pesnike.

Za gimnastiko niso dosta marali. Učili so jih nadalje na pamet zakone, napisane na dvanajst tablicah. Vežbali so jih tudi v petji, plesu in govorih, v katerih so slavili dela hrabrih mož. Razen tega so imeli dosta rano tudi šole. A to so bili skozi in skozi zasebni zavodi, za katere se vsaj v početku država kar nič ni brigala. Imeli so jih na ulicah, i to na razkrižjih (triviis) ali na trgih. Take šole so zvali „ludi“, ker je bil pouk v njih pripravna igra duha. Učitelji teh šol zvali so se „ludi magistri“, a so bili zelo slabo plačani in niso imeli nikakoršne veljave. V šoli se je začel pouk s sedmim letom, a učilo se je to, kar v domači hiši, namreč čitanje, pisanje, računstvo, moralni izreki, zakoni i. dr. Pisalo se je na tablicah, prevlečenih z voskom, z orodjem, koje so zvali „stilus“. Računalo se je pa na prste in pa na nekaki računski tabli (abacus) tako, da so na njej zlagali kamenčike (calculi). Ustrahovanje je bilo zelo ostro; šibo so večkrat rabili. Horacijev učitelj Orbilij postal je slaven po svoji okrutnosti.

(Dalje prih.)

Knjiga Slovenska

XIX. veku.

n) Živili Slovenci! Naj se ustanovi društvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig itd. — je za novo leto 1851 v Bčeli svetoval A. Janežič. Vsled vzbujanja Slomšekovega se v ta namen 27. jul. snide odbor ter razglasi 1. sept. društvene postave. Bili so pa v odboru: A. Einspieler, Fr. Zorčič, J. Rozman, A. Janežič, D. Robida, M. Majar, B. Lesjak, Gr. Somer. V 1. listu 1852 ima Bčela „Povabilo k društvu sv. Mohora“, kakor tudi „Slov. Prijatelj.“ Vodja je začasno bil A. Einspieler, tajnik pa A. Janežič. V 5. l. so se jeli tiskati družniki z A. M. Slomšekom na čelu, in kakor je A. Janežič pomagal društvu sv. Mohora spraviti v življenje, tako ga je tudi na vso moč podpiral in od l. 1852 do 1859 opravljaj težavno službo društvenega tajnika brez vse plače. Kolikor toliko truda je imel pri knjigah, ki jih je društvo v tej prvi dobi spravilo na svetlo, in te so — tiskane sploh v Celovcu (Kleinmayr — Leon):

L. 1852: Slovenski Goffine ali Razlaganje cerkvenega leta. I. Del. 1853. 8. 320. — Blagomir puščavnik. Podučivna in kratkočasna povest za mlade in odrasčene ljudi. Poleg nemšk. poslovenj. 1853. 8. 154. — Kratka povestnica Goriške nadškofije. Spisal Franc Blažič. 1853. 8. 81. — Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino. 1853. 8. VII. 55. — Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Sp. F. J. Kaffol. I. Del. 1853. 8. 270.

L. 1853: Božidar, podučivna in kratkočasna povest za mladost in odrasčene ljudi. 1853. 8. 113. — Zgodovina svete vere v podobah starega zakona. Sp. J. Ciringar. 1853. 8. 78. — Stari Urban ali zimski večeri dobrih kmetov. Poleg talianskega poslovenili Goriški bogoslovci. 1853. 8. 225. — Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Sp. J. F. Kaffol. II. Del. 1853. 8. 290.

L. 1854: Djanje Svetnikov. Del I. U Gradcu 1853. 8. VIII. 736. — Slovenski Goffine ali Razlaganje cerkvenega leta. II. Del. 1854. 8. (I. II. str. 768). —

Druge in Tretje Mozesove bukve. 1854. II. 8. 104. III. str. 76. — Imenik in račun društveni.

L. 1855: Djanje Svetnikov. Del II. 1854. 8. 813. — Zgodovina svete vere v podobah novega zakona. Sp. J. Ulaga. 1855. 8. 85. — Šestdeset pesem z napevi za cerkev, šolo in kratek čas. Na svetlo dal L. Cvek. 1854. 16. 102. — L. 1854 in 1855 še „Šolsk. Prijatla“ po verhu (Slov. Prij. 1856 str. 16).

L. 1856: Drobntince. Na svetlo dal M. Stojan. XI. 1856. 8. X. 310. — Ogle-dalo kerščanskih čednosti v poduk in posnemanje. Poleg Dominika Mettenleiterja (Frühlingsblumen). 1856. 8. 175. — Elizabeta ali pregnanci v Sibiriji. Lepa povest za mlade in odrasčene ljudi. 1857. 8. 110.

L. 1857: Drobntince. M. Stojan. XII. 8. XX. 237. — Slovenska Koleda za leto 1858. 8. XXXI. 267. Vredil A. Janežič.

L. 1858: Drobntince. M. Stojan. XIII. 8. VIII. 351. — Slovenska Koleda za l. 1859. 8. XXVIII. 170. Vredil A. Janežič. — Marije Rožen Cvet. Sp. M. Stojan. 1855. 12. 414.

L. 1859: Najpoglavitniše resnice svete vere v preišljevanje dane po misi-jonarju Humbertu. Posl. Peter Cizej. 1859. 8. 448. — Rožice za mlade in odrasčene ljudi. 1859. 8. 170.

Družnikom so se pošiljale knjige po razmeri in previdnosti; med njimi nekterim tudi „Naravoslovje alj Fizika“ po domače zložil K. Robida. V Ljubljani 1849. 8. XI. 123. Nameraval je Janežič za l. 1860 dati na svetlo zabavnik „Zornica“ ter jo je napo-vedoval v Glasniku l. 1858 str. 169 itd.; a v Glasniku 1859 str. 128 naznanja, da za prihodnje leto „Zornice“ ne bode na svitlo, ker nam v letošnjih nemirnih časih ni bilo mogoče, od vseh boljših pisavcov sestavkov za-njo pridobiti. Drugi vzrok temu pa je bil, ker je kot tajnik vredoval „Koledarček družbe sv. Mohora“ (Prim. in popravi v Jan. Večernicah 1870 str. 31 o Zarnici!).

o) Cvet slovenske poezije. S kratkim naukom o pesniških izdelkih za gim-nazijalne in realne šole. Na svitlo dal Anton Janežič, c. k. učitelj na viši realki. V Celovcu 1861. 8. 117. Nat. J. Leon. — „Izmed vseh umetnij, kar jih slajša človeku življenje, je poezija najlepša, najzlahtniša cvetica. . Poezija je človeškemu sercu tudi naj-blažja dušna zabava. . Poezija je tako rekoč ključ do mladostinega serca. Torej je vsa-kemu šolniku v svojem nauku perva skerb, da odgerne svoji mladini mičnost in krasoto narodne poezije in jo po nji navdá z ljubeznijo do sladke materinščine. . Žalibog je v naših berilih ravno poezija — najpotrebniša tvarina v jezikoslovnem nauku — skorej najbolj v nemar puščena, ktera okoljščina gotovo tudi ovira zaželjeni napredek v slo-venščini. Da se temu pomanjkanju, ki ga brez dvoma čuti vsak učitelj slovenskega je-zika, vsaj nekoliko v okom pride, je zagledala beli dan pričujoča nabera slovenskih pe-sem“. . Cela zbirka obsega 100 večih ali manjih pesem od 32 različnih pesnikov. . Vse tiste mesta, ktere bi utegnile žaliti nežni čut mladostni, so se vestno odstranile ali pre-krojile. . Pesmam je pridjan poduk o pevskem zlogu in o vseh pesniških izdelkih (lirike, epike, dramatike, didaktike). . V dodatku je nekaj poezij iz hervaško-serbskega slovstva (p. Gundulić, Kanavelić, Palmotić, Gjorgjić, Mažuranić, St. Vraz, Preradović), kitica srb-skih prislovic, cirilsko-slovenske pismena, da se naša mladina polagoma privadi tudi hervaščine in cirlice, da postane vgodna za jugoslovensko vseučilišče, ki se utemeljuje v bližnjem Zagrebu itd. (Glasnik 1861 str. 76).

p) Cvetje iz domačih in tujih logov. Izdaja Anton Janežič. Pervi zvezek. Marija Stuart. Tragedija v 5 djanjih. Spisal Friderik Schiller. Poslovenil France Cegnar. Nat. J. Leon v Celovcu 1861. 16 str. 223 (Priklada Glasniku VII).

Šestka I. l. 1862 v 16: 1. Viljem Tell. Sp. Miroslav Schiller. Poslov. Fr. Cegnar. V Celovcu str. 208. Nat. J. Leon. — 2. Platonov Kriton in Apologija. Iz grščine poslovenil Ivan Božič. str. 78. — 3. Babica. Obrazi iz življenja na kmetih. Spisala po česki Božena Nemcova. Posl. Fr. Cegnar. str. 297. — 4. Ksenofontovih spominov na Sokrata čveteru bukve (Memorabilia). Poslovenil P. Ladislav Hrovat str. 158.

Šestka II. l. 1863: 1) Na sveti večer o polnoči. Epična pesem v treh spevih. Zložil Gr. Krek. str. 55. — 2) Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čveteru bukve. Posl. Dr. J. Šubic. str. 118. — 3) Sofoklov Ajant. Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kráčmanov Matija (Valjavec). str. 87. — 4) Kitica Andersenovih pravljic. Poslovenil Fr. Erjavec. str. 78. — 5) Veronika deseniška. Epična pesem v XV spevih. Zložil J. Frankolski, kmet v Črešencah. str. 79. — 6) Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod. Prigodbe in povesti v spevih. Zložil Anton Umek (Okiški). str. 52.

Šestka III. l. 1864: 1) Družina Alvaredova. Povest iz kmečkega življenja. Spisal Fernan Caballero. Iz španskega poslovenil Janez Parapat. str. 163. — 2) Pervenci. Poezije Janeza Bilca. V Ljubljani str. 80. Nat. J. Blaznik. — 3) Izmael — Bej. Vzhodna povest. V ruščini zložil Mihael Lermontov. Poslovenil Janez Vesnin. V Celovcu str. 88. — 4) Agapija. Obraz iz jugoslovenske zgodovine. V češčini spisal Pr. Chocholoušek. Poslov. Podgoričan. str. 80.

Šestka IV. l. 1865: 1) Pesmi. Zložil Anton Umek Okiški. str. 173. — 2) Kirdžali. Podonavska povest. Poljski spisal Mihael Čajkovski. Posl. Podgoričan. str. 318. — 3) Živalstvo. Prirodopis za niže gimn. in realke. Sp. A. Pokorny. Posl. Fr. Erjavec, učitelj na kr. viš. realki v Zagrebu. 1864. 8. 165. Nat. J. Leon. — 4) Rastlinstvo. Prirodopis za niže gimn. in realke. Sp. A. Pokorny. Posl. Ivan Tušek. 1864. 8. 123.

Šestka V. l. 1866: 1) Tomaž Mor. Žalostna igra v petih djanjih. Spisal Silvio Pelliko. Posl. J. Križaj Severjev. 1866. 16. str. 96. — 2) Slovo o polku Igorovč. Iz starorusk. posl. in razložil M. Pleteršnik. str. 24. — 3) Deseti brat. Izvirni roman. Spisal J. Jurčič. str. 278. — 4) Zora in Solnca. Pripovedna pesem v treh delih. Zložil M. Valjavec. str. 80.

Šestka VI. l. 1867: Cvet in sad. Izviren roman. Sp. J. Jurčič. Roman je v 1. in 2. snopiču do str. 160 nedodelan, in tako je ostala nedovršena VI. šestka ker je Cvetje iz domačih in tujih logov — dospevši do 35. vezka ali snopiča — prenehalo v slovstvu našem (Prim. Letopis Matic. Slov. II. 1869. str. 269 — Bibliograf. Slov.).

r) Slovenska Slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič, c. k. učitelj viš. realke. Nova, vsa predelana in popravljena izdava. V Celovcu 1863. 8. 250. — Tretji, popravljen natis l. 1864. — Četerti popravljeni natis l. 1869. 8. 250. V založbi E. Lieglove knjigarnice. Imenik slovniških izrazov (247—250). Kazalo. Pojasnjevanje kratic. Doklada: Pismo Slovensko. — Delo samo se pojasnjuje v predgovoru k drugi izdavi najboljše na pr.:

„Od kar nam slovenščina v knjigi živi, vedno se slovniški mika in lika; nova slovenska slovnica torej Slovencem ne more biti nova prikazen. Pri vsem tem me navdaja sladka misel, da jo prijazno sprejme vsak, komur pride pod roke: poshranjena je namreč v njenih listih marsiktera nova drobtina, ki sem jo ali sam pobral med národom ali po drugih možéh posnel izmed naroda. Pa nikarte misliti: nova záplata pa stara suknja. Vsa nova po obliki in po osnovi, predelana po tirjavah sedanjega jezikoslovja in poprav-

ljena po najboljših slovniških pripomočkih, prikazuje se „slovenska slovnica“ v drugo na svitlo, da širi med Slovenci temeljito jezikovo znanje in ogreva njih serca za mile glasove maternega jezika.

Namenjena je pričujoča slovnica sešodno mili slovenski mladini za šolsko rabo; v svesti pa sem si, da je tudi noben drugi Slovenec ne položi iz rok brez vsake koristi. Jezik, v katerem je pisana in ki ga uči, je prava čista slovenščina, posneta po ljudski govorici vseh Slovencev ob Savi in Dravi, ob Soči in Muri; prezerlo se ni nobeno narēje, ktero še hrani kako dragotino starega čistega blaga. Skoz in skoz mi je bila vodnica današnja beseda našega národa, svetovavka v dvomnih rečéh pa starša slovenska pisava in stara slovenščina, od ktere še le dohaja sedanjí besedi luč in svitloba; dajala se je torej prednost vselej tistemu pravilu, tisti obliki, ki imá korenino v stari slovenščini, pa nam še dan danes žíví. — Vsakemu pravilu so dodjani v pojasnjevanje nekteri izgledje, vzeti iz bogatega zaklada narodovih prislovic ali nabrani po spisih najboljših slovenskih pisateljev, ker se take iskricе narodovega uma najrajše primejo mladinskega serca. Blagor mu, komur se vrastejo v misel in serce, da mu svetijo po poti skozi življenje!

Služila so mi pri izdelavi razna večá dela jezikoznanska itd. — In k četerti — poslednji svoji lastni izdavi — piše A. Janežič, profesor na c. k. viši realki: Da se more pričujoča četerta izdava slovenske slovnice s tretjo vred v rabi obderžati, zato se ni v ničemur prenaradila; samo tu pa tam se je kaka očitna pomota popravila in nekaj man važnih pravil z manjšimi čerkami natisnilo. Pri tej prilíki dajem na znanje, da skusim mnogostrani želji po „Mali slovenski slovnici za pervence“ najprej ko bo mogoče ustreči.“

Kakor je predelaval in dovrševal slovnico slovensko, tako je popravljal in zboljševal tudi svojo nemško ali Nemcem namenjeno, da je od l. 1849 do l. 1869 prišla na svetlo vže VII. natisa z naslovom: „Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch für Anfänger zum Schul- und Privatunterrichte von Anton Janežič.“

s) Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Vredil Anton Janežič, c. k. profesor na viši realki. Pervi del. V Celovcu 1865. 8. 168. Založila in svojim družnikom razposlala družba sv. Mohora (Glasnik str. 223). — Berilo to se je sprejelo za niže razrede v gimnazije in realke, torej je vravnal „Cvetnik“ brž l. 1867 v založbi Lieglove knjigarnice, nat. J. in F. Leon, ter razposlal I. del v drugem nekaj popravljenem natisu. Oblika mu je nekaj večá kot prvemu natisu in za šolsko rabo pripraviša. Šteje na 176 straneh 136 manjih ali večih spisov raznega podučnega in kratkočasnega zapopadka itd. (Glasn. 1866 str. 412). — Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Vredil A. Janežič. Drugi del. V Celovcu 1867. 8. 174. „V skrbnem izboru in kolikor je mogoče v pravilni besedi obsega 127 krajših in daljših spisov v vezani in nevezani besedi od raznih slovenskih pisateljev, med kterimi jih je polovica prozaiških popolnoma nova. Sestava je enaka sestavi prvega dela, ki so jo za nježno mladensko dobo kot najprimerišo potrdili najboljši šolnikarji. Večina sestavkov je pripovedovalnega ali opisovalnega zapopadka; vendar se je vrstilo tudi nekaj ložih nraвно-podučnih spisov, ker berilu ne more biti samo naloga, da služi jezikoslovnemu nauku in mladini duha s koristnim znanjem bogatí; treba je po njem naši mladeži tudi srce plemeniti in jo za vse, kar je dobro in lepo, že v nežnih letih z ljubeznijo ogrevati. Da se je dosegla večá edinost v pisavi, potrebna je bila marsikaka poprava v oblikah, sem ter tje pa tudi predelava v besedah; naj se blagovoljno prizanese, če je ostala, vsej skrbi vkljub, še tu pa tam kaka hiba v tej zadevi. Tudi na to se je gledalo, da se nahaja tudi v pričujočem drugem delu blizo od vseh boljših slovenskih pisateljev vsaj eden ali dva

spisa, da postane berilo v resnici zrcalo narodove književnosti." Tako piše Janežič sam v Glasniku (1867 str. 176).

Kranjsko.

Metodična obravnava 85. berilne vaje v „Tretjem Berilu“.

Govoril pri okrajni učiteljski konferenciji v Litiji v 18. dan sept. P. Gross, učitelj v Zagorji.

Sploh je znano, kolike koristi je znanje zemljepisa, posebno sedaj, ko so vsled železnic vsi kraji bližje postali, in sicer za vsacega, kdor ima zunaj rojstnega kraja sè svetom kaj opraviti. Znanje zemljepisa pa podpira tudi že prirojeno krepost domoljubja, kajti, le kar človek pozna, to tudi ljubi. Ako hočemo tedaj v šoli gojiti domoljubje, moramo učence z lepoto in slavo domovine seznaniti, in sicer najprvo z našo ožjo domovino, deželo Kranjsko, in potem z našo občno domovino, z vsemi deželami našega velicega avstrijansko-ogerskega cesarstva.

Meni je danes častna naloga, da kažem učno obravnavo o naši „Kranjski deželi“, katero so opevali že mnogi slavni pesniki.

Učitelj: Ljubi otroci! Lani ste se učili naš okraj, to je Litijski okraj, poznati; danes pa, ko imate berilno vajo „Kranjsko“ pred seboj, bomo se še dalje ozirali; razkazoval vam bodem našo ožjo domovino „Kranjsko“. Da si jo bodele ložje predočili, jo bomo po večjem s stenskega zemljevida prerisali.

Tù ne mislim na risanje zemljevidov, kakoršno je v višjih šolah, ampak le prosti obris naše domovine in nje okrajev s tekom vodá, kar je učencem toliko ložje, ker je risanje tako šolski predmet. — Zemljevid naj visí na stojalu pred prvo klopjo, da ga otroci ložje vidijo.

Učitelj velí učencem, da si pripravijo risanke in svinčnike, sam pa vzame šolsko desko in jo položí na sprednjo prazno klop, ter reče: A! stopi iz klopi in pokaži nam z roko vzhodnjo, zahodnjo, južno in severno stran! Še ti, J.! in ti, P.! — Glejte otroci! Tukaj vam naredim 12 dm ali 13 pik visok in ravno tako širok štirjak. Naredite ga še vi na risankah!

Učitelj nadaljuje: Ker so nam ti trije učenci kazali štiri strani svetá, hočemo desko tako obrniti, da bo zgornja stran proti severu obrnjena, tedaj spodnja proti jugu. Da si bodele štiri strani sveta pri zemljevidu bolj zapomnili, jih tukaj zunaj štirjaka zapišem. Zapišite jih tako-le! Zdaj vam v ta štirjak načrtam podobo naše dežele Kranjske; le pazite! Vidite, to je skoraj podoba kakega ptiča. Sicer je tù na stenskem zemljevidu meja Kranjske dežele s črtami in pikami vmes zaznamovana, a mi nimamo časa tako risati, in potegnemo eno samo črto na okrog. — Naredite jo še vi tako! Pazite! tukaj in tukaj je podoba nekaj vjedena! Zapomnite tudi: Kadar kaki zemljevid gledamo, naj leži ali stoji kjerkoli, si moramo vselej misliti zgornjo stran kot na severu in druge, kakor smo jih krog štirjaka zapisali.

Potem postavi učitelj desko na stojalo pred klopi k zemljevidu in vpraša, kje je naša dežela najdalja ali najširja? Kje je meja vjedena? Potem reče: Ko smo lani naš okraj črtali, smo naredili veliko podobo, a danes, ko bomo risali še vse druge okraje, v katere je naša dežela razdeljena, bomo naš, to je Litijski okraj, manjši naredili. Glejte ga tù na zemljevidu! Torej vam ga jaz tukaj narisam. Naredite ga še vi vsak v svojem načrtu. — Zapomnite! Kakor ima Litijski okraj mnogo občin, ravno tako je naša dežela v več in sicer v 11 okrajev razdeljena. Glejte jih tù na zemljevidu! Jaz vam jih narisam na desko, vi pa v svojih risankah, tako-le! — (Saatzer ima v svojem